

ОСОБЛИВОСТІ АКМЕОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Є.П. Голобородько

Україна, м. Херсон, Південноукраїнський регіональний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів

Темпи, напрями та рівні розвитку суспільства на сучасному етапі підвищують вимоги до людини як соціальні, так і особистісні. Задоволенню таких вимог слугують різні підходи (антропологічний, екзистенціальний, аксіологічний, системно-структурний, культурологічний, синергетичний) різних наук (психології, педагогіки, соціології, філософії та ін.). Важливо, що ці підходи не протистоять один одному, а взаємодоповнюють, корегують, розширюють і поглиблюють можливості розв'язання проблеми всебічно і ґрунтовно.

У певній мірі резервним і методологічно синтезуючим є акмеологічний підхід як стратегічний у розвитку людини до оптимального рівня.

Акмеологія (від давньогр. акме – вершина, цвіт, квітуча сила, квітуча пора; друга частина слова «logos» – смисл, розум, пізнання, вивчення, дослідження) в буквальному розумінні – це знання про вершини, наука, що вивчає найвищий ступінь розвитку людини (А.О. Деркач, О.В. Селезньова). Або: акмеологія – це наука про досягнення людиною найвищих вершин у життєдіяльності та самореалізації творчого потенціалу, який є основою загальнолюдських потенційних можливостей (С.С. Пальчевський).

Питання розвитку людини завжди були в полі зору мислителів, учених. Так, іще Демокрит, Сократ, Епіпур, Сенека вважали, що саморозвиток є основна мета людського життя. Теоретичні положення про «саморух» зустрічаємо у Платона.

Акмеологія як наука має свою історію, свої досягнення, свої перспективи. Виділяють кілька етапів в її становленні та розвитку: 1) латентний (коли формувались передумови такої сфери людського буття); 2) номінаційний (введення спеціального терміна – М.Рибніков, 1928); 3) інкубаційний (назрівання концептуальної ідеї); 4) інституційний (створення низки структур). Існують і інші підходи до періодизації розвитку акмеології як науки, але в цілому вони відображають подібну послідовність. Нині маємо акмеологічні кафедри, центри, лабораторії, навчальні дисципліни, спеціальності, нарешті, Міжнародну академію акмеологічних наук.

Важливо підкреслити, що акмеологія розвивається як наука про цінність людини, її удосконалення не лише з метою високоефективно здійснювати професійну діяльність, але й жити гідно, постійно саморозвиваючись, самореалізуючись. Крім вищезазначених наук, питаннями людинознавства займаються генетика, культурологія, етика, естетика, валеологія, медицина, екологія, геронтологія та інші, знання яких інтегрує і гармонізує акмеологія як міждисциплінарна наукова галузь.

Різні аспекти акмеологічної теорії і практики знаходяться в полі зору вчених. Наприклад, роль творчості як духовної суті самовиховання (Б.Г. Бердяєв, В.С. Соловйов), самоцінності людини (М.М. Бахтін) аксіологічні і онтологічні параметри (В.С. Біблер, В.Ф. Капіца), особистість як суб'єкт власного життєвого шляху (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн), самореалізація особистості (Д.О. Леонт'єв), здібності до самовдосконалення (А.Г. Асмолов), пошук смислу життя (Б.С. Братусь, В.Б. Сериков), відповідальність за свій вибір і свою долю (Є.В. Бондаревська), акмеологічна культура особистості (А.О. Деркач, О.В. Селєзньова) та ін.

Н.В. Кузьміна виділяє класичну, фундаментальну та прикладну (галузеву) акмеологію. Серед останньої – освітня, медична, військова, політична, спортивна, економічна, управлінська тощо.

Особливе місце в аспекті акмеологічних знань посідає педагогічна акмеологія, предметом якої є, за твердженням С.С. Пальчевського, саморозвиток суб'єктів педагогічного процесу (педагогічних працівників дошкільних навчально-виховних закладів, учителів середньоосвітніх навчальних закладів, професорсько-викладацького складу, спеціалізованих освітніх закладів різного рівня акредитації, закладів післядипломної освіти і відповідно цим закладам – вихованців, учнів, студентів, курсантів та слухачів) у ході освітньої діяльності з метою підготовки до самовизначення в житті, становлення професійної майстерності на шляху реалізації особистісної стратегії життя. У відповідності до цього розробляються питання акмеології дошкілля, акмеологія шкільної освіти, акмеологія середньої професійної освіти, акмеологія вищої освіти, акмеологія післядипломної освіти. Педагогічна акмеологія переставляє акценти від учителя-предметника до спеціаліста з розвитку дитини.

Активно та продуктивно досліджуються проблеми педагогічної акмеології в працях О.С. Анісімова, Н.В. Кузьміної, А.К. Маркової, Ю.В. Синягіна, В.Г. Зазикіна, Г.В. Грачова і ін. Формулюються завдання для кожного із рівнів педагогічної акмеології (конкретизація особистісних рис, розробка методик і технік їх формування,

моделі та шляхи удосконалення професійної майстерності, розглядаються функції її (діагностуюча, освітня, виховна, розвивальна, стимулююча та самоактуалізуюча); трактуються основні категорії (зрілість, акмеограма, акмеологічний аналіз, акмеологічна позиція педагога акме-технологія і т.ін.). Визначено умови (соціальні, педагогічні, дидактичні) та чинники (активна самоосвіта, суб'єктивні дані) акмеологічного розвитку. Особлива увага звертається на багатоконтекстність цього явища та процесу (ініціативність, гнучкість, конструктивність, здатність до прогнозування, оперативність, комплексність, аналітичність, здатність до узагальнення, рефлексивність тощо).

Запропоновані акмеологічні моделі сучасного педагога (В.Н. Максимова, Г.С. Данилова) та рівні їх складових – психічний, особистісно-соціальний, герменевтичний, компетентнісний та ін.

Всі ці та інші акмеологічні положення становлять надійне підґрунтя для формування особистості педагога-акмеолога як на етапі його підготовки (вища школа), так і в процесі трудової діяльності (неперервна освіта).

Широкі можливості для цього мають заклади післядипломної освіти: зрілий вік, вчителі різних предметів, різних типів шкіл, їх досвід, науково-методичне оснащення, у тому числі інформаційно-комп'ютерне, кадри високої кваліфікації, бібліотеки, експериментальні майданчики, творчі зв'язки з науковими центрами України та зарубіжжя і т.ін.

Варто вміло використати такі передумови для розробки певної системи акмеологічного розвитку вчителів та керівників шкіл, яка може включати загальні заходи (діагностику, спецкурс-семінар, круглі столи, конференції, обмін досвідом, зустрічі з провідними акмеологами, огляд спеціальної літератури тощо) та складання і виконання індивідуальних планів у курсовий і міжкурсний періоди.

У процесі діагностування (анкетування, опитування, бесіди) бажано встановити міру обізнаності вчителів про сутність акмеології та її значення для життя людини, мету вчителя щодо удосконалення своїх акмеологічних рис, труднощі в організації акмеологічного розвитку учнів і ін.

Спецкурс в теоретичному плані може висвітлювати історію розвитку акмеології, теоретико-методологічні засади акмеологічних досліджень, концептуальні основи самовизначення і саморозвитку, акме-періоди в житті людини, шляхи оптимізації процесу акмеологічного розвитку в освітньому просторі, акмеологічні аспекти розвитку професіоналізму, зв'язок акмеологічного підходу з іншими видами психолого-

педагогічних підходів до формування особистості, феномену проблеми акмеологічної культури, роль макро- і мікросоціумів у розвитку акмеологічної культури. На семінарах та різних традиційних і інноваційних практичних видах роботи доцільно обговорити питання про зміст акмеологічних знань, ключових понять-термінів, місце акмеології в системі інших наук про людину, критерії акмеологічного розвитку, технології саморозвитку, життєві цілі, самоздійсненість, акме-мотивацію, продуктивну Я – концепцію, роль ключових, базових і спеціальних компетенцій, акмеологічні ресурси особистості і т.ін.

Користуючись спеціальною літературою (А.А. Деркач, Е.В. Селезнева. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности и механизмы развития. Москва–Воронеж, 2006), доречно попрацювати з презентаціями та самопрезентаціями різних параметрів акмеологічного розвитку (алгоритми, таблиці, схеми, моделі, діаграми тощо). На конференціях обмінятись досвідом роботи з акмеологічного розвитку учнів. Відвідати тематичні майстер-класи. Організувати on-line конференцію з фахівцями інших країн.

Цікавою і корисною для розвитку акмеологічної культури педагога може бути тематика круглих столів, скажімо: «Здоров'є і довготривалість акме-періоду в житті», «Евриологія як наука про творчий потенціал людини», «Акмеологія: нова якість освіти», «Пошук смислу життя і акмеологія», «Духовні передумови акмеологічного розвитку», «Моя професійна дорога в мріях»; педагогічних читань «Акмеологічне середовище і педагогічний досвід В.О. Сухомлинського», «Здібності, обдарованість, талант» (у працях Щадрікова В.Д.), «Особистість починається з любові» (Максименко С.Д.), «Роль слова в акме-розвитку» тощо.

Як показує досвід, випускні творчі роботи слухачів ефективніше готувати у формі проектів під керівництвом наукових керівників. Для цього слід розробити відповідну тематику, наприклад: «Акмеологічна культура як засіб гармонізації саморозвитку особистості», «Один із чинників акмеологічного розвитку – сприятливий клімат у школі», «Питання акмеологічного розвитку в сім'ї», «Дорожня карта мого професійного зростання» та багато інших актуальних тем. Жвавий інтерес викликає захист таких проектів. Як відомо, вони можуть бути індивідуальні і групові, дослідницького характеру чи з досвіду роботи.

Широко представлено в системі післядипломної освіти консультування при написанні творчих робіт, розробці майстер-класів, технік подолання труднощів акмеологічного зростання, створенні технологічних карт «життєвого шляху» та ін.

Слухачі курсів із задоволенням розробляють сценарії педагогічних рад з питань акмеології, бібліотечних днів, програми інтернет-конференцій та їх проведення, технології індивідуальних маршрутів тощо.

У процесі такої роботи формується акмеологічна компетентність, яка розглядається у вузькому значенні як сукупність акмеологічних знань і вмінь та якостей особистості, що сприяють просуванню людини до вершин у професійному та особистісному розвитку (Ю.С.Артемов). Більш широко потрактовується це поняття як інтегральна здатність людини будувати свій поступальний розвиток у різних сферах життєдіяльності (Є.В.Селезньова).

Відповідно до цих параметрів розроблено критерії та показники сформованості акмеологічної компетентності вчителя, а саме: 1) показниками критерію «Акмеологічні знання» є знання критеріїв та рівнів професіоналізму вчителя, сутності саморозвитку та шляхів його здійснення; 2) критерію «Акмеологічні вміння та новизни» відповідають уміння впорядковувати теоретичні знання, одержувати необхідну інформацію та низка навичок (самоактуалізації, самореалізації, самовдосконалення, самооцінки, самоконтролю, рефлексії та ін.); 3) необхідними акмеологічними якостями (III критерій) є перш за все акме-мотивація та акме-здібності (О.Є. Гречаник), а також метапрофесійні якості (комунікативні здібності, етика поведінки).

Своє місце в системі акмеологічного розвитку вчителя посідають тренінги інтелектуальної, емоційної, вольової сфери особистості, в процесі яких продуктивно задіюються всі суттєві сили людини.

Чимало питань акмеологічного розвитку вчителя обговорюються в процесі дискусій, як-то: створення акмеологічного середовища в школі, сім'ї і суспільстві; підвищення педагогічної управлінської компетенції на засадах акмеологічного підходу; забезпечення довго тривалості акме-періоду в житті людини; роль Я-концепції в акмеологічному розвитку особистості; індивідуальна історія саморозвитку; від освіти на все життя до освіти впродовж цього життя; учитель в школі життєвої компетенції; акмеологічні стратегії оптимізації розвитку особистості вчителя та учня й ін.

Акмеологічний розвиток тісно пов'язаний з внутрішнім світом людини, як джерелом особистісного зростання, її загальною культурою. Культура розглядається і як сукупність матеріальних і духовних цінностей суспільства, і як моральний стан його, і як рівень розвинутої, досягнутої в певній галузі (культура праці, культура мовлення), і як ступінь досконалості соціального і розумового розвитку. Всі ці аспекти культури мають суттєве значення для формування професіонала. Тому нерідко в планах

роботи закладів післядипломної педагогічної освіти окреме місце відводиться культурному напрямку. Проводяться зустрічі з цікавими людьми (вченими, письменниками, композиторами, акторами), конкурси виразного читання, походи в театри, на концерти, обмін інформацією про діяльність творчих колективів (учительських і учнівських) в своїх школах тощо.

Змістовна робота з акмеологічного зростання здійснюється вчителями в міжкурсовий період: опрацювання спеціальної літератури, виконання індивідуальних програм акме-розвитку, взаємовідвідування класних та позакласних занять, участь у конференціях і семінарах різного рівня, творчі зв'язки з акмеологічними структурами і підструктурами, дослідження окремих аспектів педагогічної справи та інші форми самоосвіти, самоактуалізації, самореалізації, самовдосконалення.

Використання такого широкого інструментарію акмеологічного розвитку в системі післядипломної освіти позитивно впливає на поступальне просування до нових вершин вчителя, як особистості і професіонала, що прогресивно впливає на якість освіти, яка залежить від акмеологічного рівня управління, педагога та учня.

Література:

1. Вакулєнко В. Педагогічна акмеологія: досягнення й проблеми / В.Вакулєнко // Філософія освіти. – 2005. - № 3. – С.124-133.
2. Войцєховський М. Професійний розвиток особистості вчителя в системі післядипломної освіти / М.Войцєховський // Методист. – 2002. - № 4. – С.50-54.
3. Грєчаник О.Є. Формування акмеологічної компетентності слухачів ІПО / О.Є.Грєчаник // Управління школою (Осн.). – 2008. - № 22/24. – С.16-22.
4. Данилова Г.С. Акмеологія: сутність, ставлення, практичне втілення / Г.С.Данилова // Педагогіка і психологія. – 2009. - № 1. – С.90-98.
5. Деркач А.А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности. Механизмы развития / А.А.Деркач, Е.В.Селєзнева. – Москва – Воронеж, 2005. = 492 с.
6. Кузьмина Н.В. Профессионализм педагогической деятельности / Н.В.Кузьмина, А.А.Реан. – СПб; Рыбинск, 1993. – 54 с.
7. Пальчевський С.С. Акмеологія / С.С.Пальчевський. – К. : Кондор, 2008. – 297 с.